

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

מתוך

כרך כט, תשל"ח

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

השמות פלסטיני, פלסטיין, פלשתינה*

התעמולה הערבית מאז מלחמת ששת הימים העלתה בקול רם את סיסמת "העם הפלסטיני וזכויותיו". בעקבותיה קמו גם ישראלים, הטוענים כנגדה, שאנו "יהודים פלשתינאים" (בשין ימנית או בסי"ן שמאלית).

מי הם אפוא פלסטינאים (או "פלשתינאים") אלה ומהי "פלשתינה" או פלסטיני, כפי שכתבו שם זה קדמונינו, חכמי המדרש?

מעיקרו השם פלסטיני הוא צורתו היונית של השם המקראי פִּלְשֶׁת, אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים, ונכתב *Palaiastínē* (Palaistinē).

היסטוריונים וחוקרים יונים ורומיים שאלו שם זה, הרחיבו את משמעו במשך הדורות, הרפיכוהו, והיו קוראים לארץ-ישראל בשם *Syria hē Palaistinē*, כלומר "סוריה הפלסטינית". לימים נתקצר שם זה בדבריהם של פותבי יונית ורומית, ובכללם הסופרים הנוצרים הקדמונים, שאף הם אימצו

* [מאחר שבזמן האחרון עלו בדיבור ובכתיבה צורות שונות של שם לועזי זה — בפ"א דגושה או רפה, בסמ"ך או בשי"ן ימנית, בסי"ת או בתי"ו — ביקשנו מחוקר ארץ-ישראל, פרופ' יהודה אליצור, דברי הסבר בעניין זה.]

להם שם זה, והיו קוראים לעתים לארץ־ישראל Palaistine
ביונית או Palaestina ברומית.

השם השגור והרווח של ארץ היהודים בימי בית שני היה
יהודה או ארץ־יהודה, והוא גם השם ה"רשמי" ביונית וברומית:
Ioudaia או Judaea.

אחר מרד בר־כוכבא ביקשו הרומאים להשפיע את
העצמאות היהודית, לפיכך התחילו להשתמש בשם הספרותי
המלאכותי Palaestina במקום Judaea.

עם השינויים שחלו במשך הדורות בשטח ובממשל,
נתחלקה הארץ לבסוף, בתקופה הביזנטית¹, לחמישה
מחוזות, ששלושה מהם נקראו Palaestina:

א. Palaestina Prima, היינו "פלסטיני א'", שהקיפה
את התחום שמעמק יזרעאל בצפון ועד הנגב בדרום. לרבות
חלקים ניכרים של הגלעד בעבר הירדן;

ב. Palaestina Secunda, היינו "פלסטיני ב'", שכללה
את עמק יזרעאל, עמק בית שאן, הגליל וצפון עבר הירדן;

ג. Palaestina Tertia, היינו "פלסטיני ג'", שהשתרעה
על פני הנגב, הערבה (דרומית לים המלח) והר שער;

ד. Phoenicia, היינו פניקיה, שהקיפה את החוף הצפוני,
תחומי עפול, צור, צידון, ונוסף עליהם חבל ארץ בגליל העליון,
ובתוכו שטח מעיינות הירדן, דן—פניאס;

1. כלומר אחר שהשתלטה הנצרות על הקיסרות הרומית במאה
הרביעית (פלשון חז"ל: "משנהפכה המלכות למינוח"), וארץ־ישראל נפלה
בחלקה של ביזאנטיון, היינו הקיסרות הרומית המזרחית, הנוצרית.

ה. Arabia — ערביה, היינו מואב, עמון והחורן בעבר הירדן. בראש כל מחוז עמד הגמון — מושל אזרחי — דופס (Dux), מושל צבאי, מפקד².

עמי אירופה הנוצרים היו במידה רבה צאצאיה או חניכיה של הקיסרות הרומית. שפת תרבותם הייתה במשך מאות שנים רומית. אין אפוא פלא, כי גם בלשונותיהם הלאומיות — שנתגבשו במשך הדורות — קראו לארץ-ישראל בשם Palaestina (בשינויי כתיב קלים, איש לפי לשונו). ברכות הימים נעשו בפי עמי אירופה השמות ארץ הקודש (Terra Sancta וכיו"ב) ו-Palaestina שמות נרדפים.

אך נחזור נא לתקופה הביזנטית, שהייתה המכרעת בהתאזרחות השם Palaestina על גבי מפת ארץ-ישראל. כאמור, היו אז שלושה "פלסטינות" על פני הארץ, ועמהן פניקיה וערביה. חלוקה זו נתנה אותותיה, כמובן, גם בחיי היהודים. לא יפלא אפוא, כי נזכרה גם במדרשי חז"ל מאותה תקופה.

מצאנו, למשל, בבראשית רבה³:

ויהי רעב בכל הארצות (בראשית מא, נד) — בשלוש ארצות: בפניקיה ובערביה ובפלסטיני.

פונת המדרש לומר, כי אותו רעב היה בעיקר בארץ-ישראל, ו"בכל הארצות" פירושו: בכל מחוזות ארץ-ישראל.

2. ע"י שמואל קליין, תולדות היישוב היהודי בארץ-ישראל, 9-10: מיכאל אבייונה, גיאוגרפיה היסטורית של ארץ-ישראל, 67.
3. פרשה צ, פסקה ה; במהד' תיאודור-אלבק, עמ' 1106.

במדרש איכה רפתי⁴ מזכיר אחד מבעלי האגדה את "דופס
פלסטיני", היינו Dux Palaestinae, כלומר המושל הצבאי של
מחוז פלסטיני.

וכאן חשוב לציין, כי חז"ל כותבים פלסטיני בסמ"ך
ובטי"ת — כדרכם בתעתיק מלים יוניות
ורומיות. משמע, שלא היה זה בעיניהם אלא שם לועזי
מנהלי. זיקתו הרחוקה וחסרת המשמעות של
פלסטיני לפלשת המקראית — ששכנה בימי קדם בקרן זית
קטנה של ארץ-ישראל — ניטשה ונשתפחה
כליל.

ומשנכבשה ארץ-ישראל וסוריא בידי הערבים
המוסלמים (634–636), חילקו את הארץ לארבעה מחוזות
צבאיים-מנהליים:

א. מחוז חומק, שהשתרע על פני סוריה הצפונית;
ב. מחוז דמשק, שהקיף את דרום סוריה, לבנון והבשן;
ג. מחוז הירדן, שכלל את הגליל, העמקים, עבר הירדן
והחוף הצפוני עד צור;

ד. מחוז פלסטין (فلسطين), שהשתרע דרומית לעמק
יזרעאל עד הנגב⁵. הוה אומר, פלסטין (בפ"א רפה) של הערבים
הקביל בערך ל-Palaestina Prima של הביזאנטים. גם הערבים
העתיקו את השם בטי"ת דוקא, משום שגם בעיניהם לא היה
זה אלא שם יוני-רומי זר.

4. על הפסוק "היו צריה לראש" (איכה א, ה).

5. Philipp K. Hitti, *History of the Arabs*, 154, וראה מפה שם.

151: שמואל קליין, חולדות היישוב, 79.

מובן, שלא עלה על דעת איש, שמאז נהפכו הפובשים הערבים לארבע אומות שונות: אומה "חומצית", אומה "דמשקית", אומה "ירדנית" ואומה "פלסטינית". הייתה זו חלוקה צבאית-מנהלית של שטחים, שמקצתה — במקרה דוקא Palaestina Prima / פֶּלֶסְטִין — ירושה ביזאנטית.

בתקופת הצלבנים (1099–1291) בטלה חלוקה זו, ובמשך הדורות הבאים נמחק השם פלסטיין מעל המפה הרשמית של הארץ. הממשל הטורקי-העותמאני (1517–1917) חילק את הארץ למחוזות על שם הערים החשובות (ירושלים, עזה, שכם, צפת)⁶. מושלי המחוזות היו נתונים בדרך כלל למרותו של הנציב הטורקי בדמשק.

אחר מלחמת העולם הראשונה הופקד בידי בריטניה מאנדאט על ארץ-ישראל על מנת לכונן בה "בית לאומי" לעם היהודי. ברם רוב עושי דברה של בריטניה בארץ עוינים היו למפעל הציוני, וכשבאו לקבוע את שמה הרשמי של הארץ בעברית, דחו את השם ההיסטורי, השגור והמושרש, ארץ ישראל, ובמקומו העתיקו את השם האנגלי Palestine, וכדי לשוות לו צורה "עברית" כביכול, "החזירוהו למקורו", וקבעו לו פתיב חדש פלשתינה על שם פלשת העתיקה והוסיפו בסוגריים את ראשי-התיבות של השם האמיתי, ארץ-ישראל, וכך נוצר בידי הפקידות הבריטית "שם עברי" רשמי חדש לארץ-ישראל: "פלשתינה (א"י)".

6. יצחק בן-צבי, ארץ ישראל ויישובה בימי השלטון העותמאני, 93 ואילך.

כללו של דבר: Palaestina, פלסטיני, פֶּלֶסְטִין, פלשתינה — אינו אלא כינוי מלאכותי-ספרותי-לב לרי לארץ-ישראל או לחלקים שונים שלה. יצור מוזר זה נולד בימי קדם על פרפי סופרים יונים, ונתגלגל במשך אלפיים שנה מעם לעם ומתקופה לתקופה, נשתפח, נתחדש, שינה צורתו ואומץ מדי פעם על ידי שליטים, שביקשו להעלים ייחודה של הארץ ולטשטש טיבה. עמים רבים עברו בארץ מאז המציאו סופרי יון את השם הזה: יהודים, יונים, ערבים, פראנקים, מונגולים, טורקים; ושום אחד מהם לא הפך בעטיו של אותו שם יוני מלאכותי — לעם "פלסטיני".